

Notes on Quoting Technique in Gospels and Its Reflection in the Romanian Translations of the New Testament

Adina CHIRILĂ, George Bogdan ȚÂRA

La citation est un cas du discours rapporté qui suppose la reproduction comme tel d'un passage qui appartient à un auteur différent. Cependant, dans les Evangiles, les renvois au texte de l'Ancien Testament connaissent plusieurs degrés de fidélité. L'article se propose de fournir des exemples pour une typologie de ces citations et essaie d'expliquer l'attitude, parfois différente, des traducteurs des versions roumaines anciennes et modernes de la Bible face aux différences souvent frappantes entre l'Ancien et le Nouveau Testament.

Mots-clés: citation, traduction, fidélité, synonymie, troncation

1. Eugeniu Coșeriu believes that repeated discourse opposes the free technique of discourse, involving “tot ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă într-o formă mai mult sau mai puțin identică, sub forma unui discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment, lung sau scurt, a «ceea ce s-a spus deja» [...]. Discursul repetat poate fi un «citat»: repetarea unor fragmente de texte – literare sau altele – cunoscute ca atare”¹.

A quotation represents a particular kind of repeated discourse, namely, the least interesting one. It stands for the ideal case of a repeated discourse, possessing every specific characteristic of fixed constructions: the invariability of form, the impossibility for any of its elements to be replaced, its constitutive parts' lack of autonomy (i.e., they cannot be subject to permutation or commutation), the immutable topic, and the rejection of any inserted, alien elements. In Eugeniu Coșeriu's terms: “[the elements of a set construction] nu sunt lingvistic «structurabile», fiindcă, în măsura în care sunt fixe, nu sunt substituibile («comutabile»)»².

A quotation can be neither restructured, nor destructured; it cannot but be correct or incorrect. It always associates with the specification of its origin, and its main characteristic is the accuracy.

Unlike *allusions*, which imply a partial variation, and even parody of a literary production³, quotations have a standard form and must be inserted in the text so that their sources are clearly manifested. In the history of writing, the orthographic

¹ Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*. Traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, Cuvînt înainte de Mircea Borcilă, Chișinău, Editura Arc, 2000, p. 258-259.

² *Ibidem*, p. 259.

³ *Ibidem*, p. 259: „imitație parodică a unei opere literare”.

signs have emerged relatively late⁴, and thus, the indication of a quote used to be made, most commonly, by naming the source: “*X* said”, “It is written in *Y*” etc.; through repetition, such spontaneous constructions become formulas.

Bernard Pottier⁵ has introduced a new concept: *la lexie*, which is the memorised lexical unity. According to the same linguist, there are four types of *lexies*, depending on their form: *lexie simple* – it corresponds to the traditional *word* (*chaise, pour, manger, la*), *lexie compose* – it represents the result of a semantic integration, manifested in the form (*tire-bouchons, vert-bouteille, rez-de-chaussée*), *lexie complexe* – it is a succession of elements in process of lexicalisation (*la guerre froide, un complexe industriel, prendre des mesures, feu rouge, bel et bien, hot dogs*), and *lexie textuelle* – that is, actually, a sort of *lexie complexe*, which reaches the level of a sentence or a text (anthem, prayer, tirade, riddle, proverb).⁶ Taking into consideration their properties, *les lexies* are *immutable* and, therefore, made of a invariable memorised sequence (*mettre la main à la pâte, eau lourde, à vol d’oiseau*), or *mutable (variable)*, namely, consisting of a stable element and a variable zone (*le premier / dernier / nouveau né*).

Because *les lexies textuelles* are definitive forms, meant to be reproduced (such as the written variants of *Iliad* and *Odyssey*), they have, at least theoretically, a fixed form. Reproducing them partially or entirely is a way of quoting.

As long as the quotations remain accurate, how they are introduced into the text and the reason of their presence there are relatively clear matters. On the contrary, when the quotation doesn’t respect the original or seems to differ from its source, it raises some questions about its function inside the discourse, about the linguistic nature of its modified (so, new) features, about its dimensions, and about the intention of the writer who uses it in such a manner.

2. The compact text we call the Bible presents a particular situation, different from that of a laic text containing quotations, due to a multitude of factors: the specific nature of the biblical text (it is seen as a holy text, the revealed Word of God, etc.), its age, the fact that it was translated, multiplied and used in several cultures (in many Hebrew and Greek versions); the position of the New Testament’s writers towards the Old Testament’s texts they quoted from, as well as their perception over what they were doing⁷; and also the intentions of a writer who

⁴ Vezi Ioana Costa, *Papirus, pergament, hîrtie. Începuturile cărții*, București, Editura Humanitas, 2011, p. 15: „Textul, astfel dispus pe papirus, era pentru cititor cu mult mai dificil de interpretat decât în oricare carte modernă: punctuația, dacă exista, era rudimentară, lipsa despărțirea în cuvinte, iar pînă în Evul Mediu, nu s-a făcut niciun efort pentru a se schimba aceste obiceiuri, atît în textele grecești, cît și în cele latinești”.

⁵ Vezi Bernard Pottier, *Linguistique générale. Théorie et description*, Paris, Klincksieck, 1974, p. 265.

⁶ *Ibidem*, p. 266-267.

⁷ See Jan de Waard, Eugen Nida, *From One Language to Another. Functional Equivalence in Bible Translating*, Nashville. Camden. New York, Thomas Nelson Publishers, 1986, p. 32: “The ancient prophets and the New Testament evangelists undoubtedly felt a sense of divine constraint in

was constructing a discourse for a public with certain expectations and more or less solid background knowledge.

About the quality of quotations in the New Testament (NT), it is said that “marea majoritate a citatelor sînt luate din *LXX*”, but “*cu diferite grade de exactitate* (s.n., A.C., G.B.Ț)”⁸. The explanation lies in “lipsa de interes (și nu deficiențe de memorare) a scriitorilor biblici pentru exactitatea verbală: sensul cuvintelor este important, și nu cuvintele în sine”⁹.

The many inexactitudes in the quotations corpus do not occur because of the author’s absence of mind, ignorance or confusion; instead, they represent the result of a flexible interaction with the Old Testament (OT). If it is true that “the New Testament’s writers were filled with the expressions and ideas as well as historical facts recorded in the Old”¹⁰, it follows that their interference in the form and content of the source text is motivated by an exegetic intention. It is worth mentioning, in this respect, the observation of Jan De Waard and Eugen Nida that in the NT “there is no hesitation to interpret words out of context”¹¹. From our point of view, the rewriting and reinterpretation of the source text mean nothing but an adaptation to the meaning and message of the NT; it is the prophecy of the OT seen as a justification of an event that takes place right before the evangelists’ eyes. That is why, for example, the text from *Osea* 11: 1, “Că prunc a fost Israel și Eu l-am iubit și din Egipt i-am chemat pe **fiii săi**” becomes, in *Matei* 2: 15, “ca să se plinească cuvîntul spus de Domnul prin profetul ce zice: Din Egipt L-am chemat pe **Fiul Meu**” (B 1997, s.n., A.C., G.B.Ț.)¹².

Statistically, the situation of the quotations in the NT is plainly favourable to the inaccurate one. Out of 283 direct quotations, in about one hundred instances “the quotation does not agree literally either with the *LXX* or the Hebrew text [...]. Sometimes the *LXX* is literally quoted (in about 90 instances), and sometimes it is corrected or altered in the quotations (in over 80 instances)”¹³.

3. Further on, our paper addresses the problem of the lack of a uniform manner in quoting inside the Bible (namely, in the NT, from the OT), by analysing a series of edifying parallel examples from the ancient Greek and Latin versions. It also focuses on how the aspect of the original text (Greek and Latin), in this respect, is reflected in the Romanian versions of the Bible.

what they proclame and wrote, but there is no clear evidence that they thought they were actually writing part of ‘The Bible’, at least not in a sense in which many people today view the Holy Scripture.”

⁸ J.D. Douglas (coord.), *Dicționar biblic*. Traducere de Liviu Pop, John Tipei, Oradea, Editura „Cartea creștină”, 1995, s.v. *citare*.

⁹ *Ibidem*, s.v. *citare*.

¹⁰ T.A. Bryant (coord.), *Today’s Dictionary of the Bible*, Carmel. New York, Guideposts, 1982, s.v. *quotations*.

¹¹ Jan de Waard, Eugen Nida, *op. cit.*, p. 23.

¹² See also, for the English version of the texts, Jan de Waard, Eugen Nida, *op. cit.*, p. 23.

¹³ T.A. Bryant (coord.), *op. cit.*, s.v. *quotations*.

After investigations that we could call minute, although not exhaustive, we have identified two different categories of quotations, in conformity to their degree of fidelity to the source text: accurate quotations (which render the source text exactly, or which render the source text using different types of synonymy), and corrupted quotations (by maiming, reversing the order of the elements, and modifying the sense).

3.1. Accurate quotations:

3.1.1. with exact rendering:

Matthew 9: 13, from Hosea 6: 6

Nestle-Aland, *Matei 9: 13*: *πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστίν· ἔλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν·*

LXX, *Oseea 6: 6*: *διότι ἔλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν καὶ ἐπίγνωσιν θεοῦ ἢ ὀλοκαυτώματα.*

Vulg., Matei 9: 13: *euntes autem discite quid est misericordiam volo et non sacrificium.*

Vulg., Oseea 6: 6: *quia misericordiam volui et non sacrificium*

B 1688, *Matei 9: 13*: „*Ce mergînd învățați ce iaste: «Milă voiu, și nu jîrtvă»*”

B 1688, *Iosiia 6: 6*: „*Petru căci milă voiu, și nu jîrtvă*”

B 1760, *Matei 9: 13*: „*Milă vreau, iară nu jîrtvă*”

B 1760, *Osie 6: 6*: „*...că milă am vrut, iară nu jîrtvă*”

B 1795, *Matei 9: 13*: „*Iară, mergând, învățați ce easte «Mila voiu și nu jîrtva»*”

B 1795, *Osie 6: 6*: „*Că milă voiesc, și nu jertvă*”

B 1997, *Matei 9: 13*: „*Dar mergând, învățați ce înseamnă: Milă voiesc, iar nu jertfă*”

B 1997, *Osea 6: 6*: „*Că milă voiesc, iar nu jertfă*”

Anania 2001, *Matei 9: 13*: „*Așadar, mergeți și învățați-vă ce înseamnă: Milă voiesc, iar nu jertfă*”

Anania 2001, *Osea 6: 6*: „*Că milă vreau, iar nu jertfă*”

We notice, on one hand, that there is a perfect identity between the Greek version of the NT and OT; on the other hand, there is a minor difference between the Latin version of the texts, concerning the tenses: *volo* (NT) vs. *volui* (OT).

Despite some phonetical differences (unessential in the context of the present discussion) (*jîrtvă* vs. *jîrtva*, B 1760; *jîrtva* vs. *jertvă*, B 1795), the Romanian translations observe the letter of the Greek or Latin source version.

3.1.2. with synonymic rendering:

3.1.2.1. lexical synonymy:

Matthew 27: 35, from Psalms 21: 19

Nestle-Aland, *Matei 27: 35*: Σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν **διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βάλλοντες κλῆρον**

LXX, *Ps. 21:19*: **διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον.**

Vulg., Matei 27:35: *postquam autem crucifixerunt eum **diviserunt vestimenta eius sortem mittentes***

Vulg., Ps. 21:19: ***diviserunt sibi vestimenta mea et super vestem meam miserunt sortem***

B 1688, *Matei 27: 35*: „să să împlă ce e zis de prorocul zicînd: «**Împărțiră veșmintele meale lor și pre veșmîntul meu aruncară sorți.**»”

B 1688, *Ps. 21: 19*: „împărțiră **hainele** meale lor și pre **îmbrăcămintea** mea aruncară sorți.”

B 1760, *Matei 27: 35*: „s-au zis prin prorocul, ce zice «**Împărțit-au loruși veșmintele Meale, și preste haina Mea au aruncat soarte**»”

B 1760, *Ps. 21: 19*: „**Împărțit-au veșmintele** meale loruși și pentru **haina** mea au aruncat soarte”

B 1795, *Matei 27: 35*: „ca să se plinească ce s-au zis de prorocul: **Împărțit-au veșmintele Meale lor și pentru haina Mea au aruncat sorți.**”

B 1795, *Ps. 21: 19*: „**Împărțit-au hainele** meale loruși, și pentru **cămașa** mea au aruncat sorți.”

B 1997, *Matei 27: 35*: „ca să se îplinească ceea ce s-a zis de prorocul: «**Împărțit-au hainele Mele între ei, iar pentru cămașa Mea au aruncat sorți.**»”

B 1997, *Ps 21: 20*: „**Împărțit-au hainele** mele loruși și pentru **cămașa** mea au aruncat sorți.”

Anania 2001, *Matei 27: 35*: „ca să se plinească ceea ce s'a spus prin profetul: **Împărțit-au hainele Mele loruși, iar pentru cămașa Mea au aruncat sorți.**”

Anania 2001, *Ps 21: 18*: „**Împărțit-au hainele** mele loruși, iar pentru **cămașa** mea au aruncat sorți.”

Although the symmetry is preserved in the Greek and Latin texts, the Romanian translations propose a series of synonyms for the word that refers to clothing: *veșmintele* vs. *hainele*, and *veșmîntul* vs. *îmbrăcămintea* (B 1688), *veșmintele* vs.

hainele, and *haina* vs. *cămașa* (B 1795). The modern versions (B 1997, and Anania 2001) display concern for preserving the equivalence between the OT and the NT.

3.1.2.2. contextual synonymy

Matthew 8: 17, from *Isaiah* 53: 4, 5

Nestle-Aland, *Matei* 8: 17: ὅπως πληρωθῆ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος: αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβεν καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν

LXX, *Isaia* 53: 4, 5: οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει. αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν· παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν, τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν.

Vulg., *Matei* 8: 17: ut adimpleretur quod dictum est per *Esaiam* prophetam dicentem **ipse infirmitates nostras accepit et aegrotationes portavit**

Vulg., *Isaia* 53: 4, 5: **vere languores nostros ipse tulit et dolores nostros ipse portavit et nos putavimus eum quasi leprosum et percussum a Deo et humiliatum ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras adtritum est propter scelera nostra disciplina pacis nostrae super eum et livore eius sanati sumus**

B 1688, *Matei* 8: 17: „Ca să să împle carea e zisă pren *Isaia* prorocul zicînd: «**Acesta au luat slăbiciunile noastre și boalele noastre au purtat.**»”

B 1688, *Isaia* 53: 4, 5: „**Acesta păcatele noastre poartă și pentru noi să chinuiaște, și noi am gândit a fi el în dureare și în rană de Dumnezeu și în patimă rea. Și el să răni pentru păcatele noastre și să bolnăvi pentru fărădelegile noastre**”

B 1760, *Matei* 8: 17: „Ca să să plinească ce s-au zis prin *Isaie* prorocul, ce zice «**Acela neputințele noastre au luat și boalele noastre le-au purtat.**»”

B 1760, *Isaia*: 53: 4, 5: „**Adevărat, slăbiciunile noastre El le-au luat și durerile noastre El le-au purtat. Și noi L-am socotit ca pre un lepros și bătut de la Dumnezeu și smerit. Iară El S-au rănit pentru nedreptățile noastre, zdrobitu-S-au pentru nelegiuirile noastre.**”

B 1795, *Matei* 8: 17: „Ca să se plinească ce s-au zis prin *Isaia*, prorocul, ce zice: **Acela neputințele noastre le-au luat și durerile le-au purtat.**”

B 1795, *Isaia* 53: 4, 5: „**Acesta păcatele noastre le poartă și pentru noi rabdă dureare; și noi am gândit că de la Dumnezeu easte El întru dureare, întru dureare și în năcaz. Iară El S-au rănit pentru păcatele noastre și au pătimit pentru fărădelegile noastre**”

B 1997, Matei 8: 17: „Ca să se îplinească ceea ce s-a spus prin Isaia proorocul, care zice: «**Acesta neputințele noastre a luat și bolile noastre le-a purtat**».”

B 1997, Isaia: 53: 4, 5: „**Dar El a luat asupra-Și durerile noastre și cu suferințele noastre S-a împovărat. Și noi Îl socoteam pedepsit, bătut și chinuit de Dumnezeu, Dar El fusese străpuns pentru păcatele noastre și zdrobit pentru fărâdelegile noastre**”

Anania 2001, Matei 8: 17: „ca să se plinească ceea ce s'a spus prin profetul Isaia ce zice: **Acesta neputințele noastre le-a luat și bolile noastre le-a purtat.**”

Anania 2001, Isaia 53: 4, 5: „**El păcatele noastre le poartă și pentru noi rabdă durere, dar noi Îl socoteam că de la Dumnezeu se află El întru durere, chinuri și necaz. El însă pentru păcatele noastre a fost rănit și pentru fărâdelegile noastre a pățimit**”

This type of synonymy refers to the context; in such cases, *the idea* of the text is quoted; only few words from the text that is to be cited are actually preserved. For example, the fragment which is announced as a quotation, in the NT, is not to be found in *Isaiah*, or in any other place; instead, it appears as a *synthesis* of what is said in *Isaiah* 53: 4, 5. The keywords from the NT text (*slăbiciunile* and *boalele*, B 1688; *neputințele* and *boalele*, B 1760; *neputințele* and *durerile*, B 1795) express synthetically the contextual significations of the words and constructions *păcatele, să chinuiaște, să răni, să bolnăvi, fărâdelegile* (B 1688); *slăbiciunile, durerile, S-au rănit, zdrobitu-S-au, nelegiuirile* (B 1760); *păcatele, rabdă dureare, s-au rănit, au pățimit, fărâdelegile* (B 1795).

3.1.2.3. lexico-morfological contextual synonymy

Matthew 22: 44, după *Psalms* 109: 1

Nestle-Aland, *Matei* 22: 44: εἶπεν κύριος τῷ κυρίῳ μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποκάτω τῶν ποδῶν σου

LXX, *Ps.* 109: 1: Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

Vulg., *Matei* 22: 44: dixit Dominus Domino meo sede a dextris meis donec ponam inimicos tuos **scabillum** pedum tuorum

Vulg., *Ps.* 109: 1: Dixit Dominus Domino meo sede a dextris meis donec ponam inimicos tuos **scabillum** pedum tuorum

B 1688, *Matei* 22: 44: „Șazi de-a direapta mea până voi pune vrăjmașii tăi **scaun picioarelor tale**”

B 1688, *Ps.* 109: 1: „Șazi den direapta mea. 2: Păna voi pune pre vrăjmașii tăi **supunere picioarelor tale**”.

B 1760, *Matei* 22: 44: „Zis-au Domnul Domnului Mieu: «Şezi de-a dreapta Mea până voi pune neprietenii Tăi aşternut picioarelor Tale»”

B 1760, *Ps.* 109: 1: „Zis-au Domnul Domnului mieu: «Şezi de-a dreapta Mea până ce voiu pune pre vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale»”

B 1795, *Matei* 22: 44: „Zis-au Domnul Domnului Meu: «Şezi de-a dreapta Mea până voiu pune pre vrăjmaşii tăi aşternut picioarelor Tale»”

B 1795, *Ps.* 109: 1: „Zis-au Domnul Domnului miei: «Şăzi de-a dreapta Mea, 2: până ce voiu pune pre vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor tale»”

B 1997, *Matei* 22: 44: „Zis-a Domnul Domnului meu: «Şezi de-a dreapta Mea, până ce voi pune pe vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale»”

B 1997, *Ps.* 109: 1: „Zis-a Domnul Domnului Meu: «Şezi de-a dreapta Mea, până ce voi pune pe vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale»”

Anania 2001, *Matei* 22: 44: „Zis-a Domnul către Domnul Meu: «Şezi de-a dreapta Mea până ce voi pune pe vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale»”

Anania 2001, *Ps.* 109: 1: „Zis-a Domnul către Domnul meu: «Şezi de-a dreapta Mea până ce voi pune pe vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale»”

In this example, a difference can be noticed only between the Greek NT and OT: the noun with a concrete sense, *ὑποπόδιον* „scăunel”, from the OT, is replaced in the NT by the synonym *ὑποκάτω*, which is an adverb with a wider sense. This variation occurs neither in the Latin version (*scabillum*, in the OT, and also in the NT), nor in the majority of the Romanian translations (*aşternut picioarelor*), except the text of B 1688. Surprisingly, in B 1688 the translation of the terms is reversed: *scaun picioarelor* renders *ὑποκάτω*, while *supunere picioarelor* translates *ὑποπόδιον*.

3.1.3. with different verbal modes and tenses

Matthew 26: 31, from *Zechariah* 13: 7

Nestle-Aland, *Matei* 26: 31: γέγραπται γάρ· πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποιµνῆς.

LXX, *Zaharia* 13: 7: λέγει κύριος παντοκράτωρ· πατάξατε τοὺς ποιμένας καὶ ἐκπάσατε τὰ πρόβατα, καὶ ἐπάξω τὴν χειρᾶ μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας.

Vulg., *Matei* 26: 31: *scriptum est enim percutiam pastorem et dispergentur oves gregis*

Vulg., *Zaharia* 13: 7: *mihī dicit Dominus exercituum percutē pastorem et dispergantur oves et convertam manum meam ad parvulos*

B 1688, *Matei 26: 31*: „că scris iaste: «**Bate-voiu** păstoriul și să vor răsipi oile turmei».”

B 1688, *Zaharia 13: 7*: „**Loveaște** pre păstori și să să răsipească oile”

B 1760, *Matei 26: 31*: „«**Bate-voi** păstoriul și să vor răsipi oile turmei»”

B 1760, *Zaharia 13: 7*: „**Sabie [...]** **loveaște** păstoriul și să vor răsipi oile”

B 1795, *Matei 26: 31*: „...că scris easte: «**Bate-voiu** păstoriul și să vor răsipi oile turmii»”

B 1795, *Zaharia 13: 7*: „**Sabie, [...]** **Bate** păstoriul și să vor răsipi oile; și voiu întoarce mâna Mea asupra păstorilor.”

B 1997, *Matei 26: 31*: „căci scris este: «**Bate-voi** păstorul și se vor risipi oile turmei».”

B 1997, *Zaharia 13: 7*: „**Voi bate** păstorul și se vor risipi oile, și Îmi voi întoarce mina Mea împotriva celor mici.”

Anania 2001, *Matei 26: 31*: „În această noapte, voi toți vă veți poticni întru Mine, că scris este: **Bate-voi** păstorul și se vor risipi oile turmei.”

Anania 2001, *Zaharia 13: 7*: „**Sabie [...]** **bate** păstorul și risipește oile, iar Eu Îmi voi întoarce mâna împotriva celor mici”

The explanation of the opposition *future indicative* (NT) vs. *present imperative* (OT), seen in the Greek and Latin versions, lies in the fact that the writer of the NT text *adapts*¹⁴ the OT text to the conditions under which he lives and works. At the moment of his writing, he knows that the Zechariah's prophesy has been fulfilled; he is a believer, so he knows that the Word of God is true in any circumstances. So, when Matthew is citing the words of Jesus, he is transforming a certain prophesy into a general truth.

Although the Romanian translating tradition observes the source texts, and preserves the opposition, there is an example of a different solution, namely, the identity between the two fragments: in B 1997, the modes and tenses used in the NT coincide with those that appear in the OT (*future indicative: voi bate – bate-voi*).

3.2. Corrupted quotations:

3.2.1. by maiming

Matthew 21: 5, from *Zechariah 9: 9*

¹⁴ The alternation of verbal modes and tenses is a common feature in the process of internal biblical quoting.

Nestle-Aland, *Matei* 21: 5: [τοῦτο δὲ γέγονεν ἵνα πληρωθῆ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος:] εἶπατε τῇ θυγατρὶ Σιών· ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι πραῦς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ ἐπὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου.

LXX, *Zaharia* 9: 9: Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι, **δίκαιος καὶ σώζων αὐτός**, πραῦς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον.

Vulg., *Matei* 21: 5: [*Hoc autem factum est, ut impleretur, quod dictum est per prophetam dicentem:*] dicite filiae Sion ecce rex tuus venit tibi mansuetus et sedens super asinam et pullum filium subiugalis

Vulg., *Zaharia* 9: 9: exulta satis filia Sion iubila filia Hierusalem ecce rex tuus veniet tibi **iustus et salvator ipse pauper et ascendens super asinum et super pullum filium asinae**

B 1688, *Matei* 21: 5: „*Aceasta tot fu ca să să împle ce iaste zis pren prorocul zicînd:*» «*Ziceți featei Sionului: <Iată, împăratul tău vine ție blînd și șazănd pre asin și mînzul fiul celui de supt jug>».*”

B 1688, *Zaharia* 9: 9: „*Bucură-te foarte, fata Sion, strigă, fată Ierusalim, iată împăratul tău vine ție. **Dirept și mîntuind**, el, blînd și călare fiind pre jugătoriu și mînzul tînăr.*”

B 1760, *Matei* 21: 5: „*Ziceți featei Sionului: «Iată, Împăratul tău vine ție blând, șezând pre asinăși pre mînz, fiul ceii de supt jug»*”

B 1760, *Zaharia* 9: 9: „*Iată, Împăratul tău va veni ție **drept și mîntuitoriu**; acela sărac și încălecat pre asână și pre mînzul, fiul asinii*”

B 1795, *Matei* 21: 5: „*Ziceți featei Sionului: «Iată, Împăratul tău vine la tine blând și șezând pre asină și pre mînz, fiul ceii de supt jug»*”

B 1795, *Zaharia* 9: 9: „*iată, împăratul tău vine la tine, **drept și însuși Mîntuitoriu**, blând și călare pre asin și pre mînz tînăr*”

B 1997, *Matei* 21: 5: „*Spuneți fiicei Sionului: Iată Împăratul tău vine la tine blând și șezând pe asină, pe mînz, fiul celei de sub jug.*”

B 1997, *Zaharia* 9: 9: „*Împăratul tău vine la tine **drept și biruitor**; smerit și călare pe asin, pe mînzul asinei.*”

Anania 2001, *Matei* 21: 5: „*Spuneți fiicei Sionului: Iată, Împăratul tău vine la tine blând și șezând pe asină, și pe mînz, fiul celei de sub jug.*”

Anania 2001, *Zaharia* 9: 9: „*Bucură-te foarte, tu, fiica Sionului, rostește-te'n strigare, tu, fiica Ierusalimului: Iată, Împăratul tău vine la tine **drept și El Însuși Mîntuitor**, blând și călare pe asin și pe mînz tînăr.*”

The text in *Matthew* is introduced as an accurate quotation; nevertheless, it displays only a fragment of the prophet's discourse: the construction *δίκαιος καὶ σώζων αὐτός* (lat. *iustus et salvator ipse*) has been omitted. Later, the Romanian translations preserve this characteristic of the quotation.

3.2.2. by reversing the order of the elements in *Matthew*, and adding an element in *Mark* and *Luke*

Matthew 22: 37; *Mark* 12: 30; *Luke* 10: 27, from *Deuteronomy* 6: 5

Nestle-Aland, *Matei* 22: 37: ὁ δὲ ἔφη αὐτῷ· ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου

Nestle-Aland, *Marcu* 12: 30: καὶ ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου

Nestle-Aland, *Luca* 10: 27: ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης [τῆς] καρδίας σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἰσχυί σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου

LXX, *Deut.* 6: 5: καὶ ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου.

Vulg., *Matei* 22: 37: *ait illi Iesus diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et in tota anima tua et in tota mente tua*

Vulg., *Marcu* 12: 30: *et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota mente tua et ex tota virtute tua*

Vulg., *Luca* 10: 27: *ille respondens dixit diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex omnibus viribus tuis et ex omni mente tua*

Vulg., *Deut.* 6: 5: *diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota fortitudine tua*

B 1688, *Matei* 22: 37: „Să iubești pre Domnul Dumnezeuul tău **cu toată inima ta, și cu tot sufletul tău, și cu tot cugetul tău.**”

B 1688, *Marcu* 12: 30: „Și să iubești pre Domnul Dumnezeuul tău **den toată inima ta și den tot sufletul tău și den tot cugetul tău și den toată tăria ta**”

B 1688, *Luca* 10: 27: „Iară El răspunzind zise: «Să iubești pre Domnul Dumnezeuul tău **den toată inima ta și den tot sufletul tău și den toată vârtutea ta și den tot cugetul tău...**»”

B 1688, *Deut.* 6: 5: „Și să iubești pre Domnul Dumnezeuul tău **den toată inima ta și den tot sufletul tău și den toată putearea ta.**”

B 1760, *Matei* 22: 37: „Zis-au lui Isus: «Iubeaște pre Domnul, Dumnezeuul tău, **din toată inima ta și cu tot sufletul tău și cu toată mintea ta**»”

B 1760, *Marcu* 12: 30: „«Și iubeaște pre Domnul, Dumnezeuul tău, **din toată inima ta și din tot sufletul tău și din toată mintea ta și din toată vârtutea ta**”

B 1760, Luca 10: 27: „El răspunzând, au zis: «Iubeaște pre Domnul, Dumnezăul tău, **din toată inima ta și din sufletul tău și din toată puterea ta și din toată mintea ta**»

B 1760, Deut. 6: 5: „Iubeaște pre Domnul, Dumnezeul tău, **din toată inima ta și din tot sufletul tău și din toată vârtutea ta**»

B 1795, Matei 22: 37: „Iară Iisus au zis lui: Să iubești pre Domnul Dumnezeul tău **cu toată inima ta, și cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău**”.

B 1795, Marcu 12: 30: „Și să iubești pre Domnul Dumnezeul Tău **din toată inima ta și din tot sufletul tău și din tot cugetul tău și din toată puterea ta**”

B 1795, Luca 10: 27: „Iară El, răspunzind, au zis: «Să iubești pre Domnul Dumnezeul tău **din toată inima ta și din tot sufletul tău și din toată vârtutea ta și cu tot cugetul tău**»”

B 1795, Deut. 6: 5: „Și să iubești pre Domnul Dumnezeul tău **din toată inima ta și din tot sufletul tău și din toată puterea ta**.”

B 1997, Matei 22: 37: „El i-a răspuns: Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău, **cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău**.”

B 1997, Marcu 12: 30: „Și: «Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău **din toată inima ta, din tot sufletul tău, din tot cugetul tău și din toată puterea ta**.”

B 1997, Luca 10: 27: „Iar El, răspunzând, a zis: Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău **din toată inima ta și din tot sufletul tău și din toată puterea ta și din tot cugetul tău**.”

B 1997, Deut. 6: 5: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău, **din toată inima ta, din tot sufletul tău și din toată puterea ta**.”

Anania 2001, Matei 22: 37: „Iar El i-a răspuns: „**Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău și din tot cugetul tău**”

Anania 2001, Marcu 12: 30: „**Și: Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău, din tot cugetul tău și din toată puterea ta**”

Anania 2001, Luca 10: 27: „Iar El, răspunzând, a zis: «**Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta și din tot sufletul tău și din toată puterea ta și din tot cugetul tău**»”

Anania 2001, Deut. 6: 5: „**Să-L iubești pe Domnul, Dumnezeul tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău și din toată puterea ta**.”

The fragment belonging to *Deuteronomy* is not accurately reproduced in *Matthew*, in *Mark*, or in *Luke*. Furthermore, there are significant differences between the three *Gospels*, concerning:

- some prepositions (ἐξ vs. ἐν; *ex* vs. *in*);

- the replacement of the Greek noun τῆς δυνάμεώς „putere”, from the *Deuteronomy*, with the noun τῆ διανοίᾳ (τῆς διανοίας) „cuget”, probably because their formal resemblance, in *Matthew*, *Luke*, and *Mark*;

- the presence of a new element in *Mark* and *Luke*; actually, what appears to be the addition of an element in the first and the third Gospel, respectively (compared to *LXX*): τῆς ἰσχύος (τῆ ἰσχύϊ) „forță, tărie”, is an original solution of translating the Greek construction τῆς δυνάμεώς, from the OT, having a synonym of it in mind.

The ancient Romanian versions of the Bible follow the source texts, and, as a consequence, they present the same situations. The only unjustified differences concern the translation of the term τῆς ἰσχύος (τῆ ἰσχύϊ), which is expressed by different lexical solutions in the same text: *tăriia* vs. *virtutea* (B 1688), *puterea* vs. *vârtutea* (B 1795).

The authors of the modern Romanian versions (B 1997 and Anania 2001) pay attention to the symmetry of the text, so they try to reinforce it by translating τῆς ἰσχύος „forță (fizică)”, from the evangelists’ writing, using the sense of τῆς δυνάμεώς „putere” – the term used in *Deuteronomy*. Thus, in B 1997, as well as in Anania 2001, the word that appears in the NT, and also in the OT is *putere*.

3.2.3. by modifying the sense (negation, instead of affirmation)

Matthew 2: 5, 6, from *Micah* 5: 2

Nestle-Aland, 2: 5, 6: οὕτως γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου· καὶ σὺ Βηθλέεμ, γῆ Ἰουδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰουδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ.

LXX, *Miheea* 5: 2: Καὶ σύ, Βηθλεεμ οἶκος τοῦ Εφραθα, ὀλιγοστός εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰουδα· ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραηλ, καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ’ ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος.

Vulg., *Matei* 2: 5, 6: *scriptum est per prophetam et tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda ex te enim exiet dux qui reget populum meum Israhel*

Vulg., *Mihea* 5: 2: *et tu Bethleem Ephrata parvulus es in milibus Iuda ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israhel et egressus eius ab initio a diebus aeternitatis*

B 1688, *Matei* 2: 5, 6: „pentru că așa iaste scris pren prorocul: «Și tu, Vithleáeme, pămîntul Iúdii, **nici într-un chip mai mic ești** întru povățuitorii Iúdii; că dentru tine va ieși povățuitoriu carele paște pre norodul mieu, Israil»”.

B 1688, *Mihéa* 5: 2: „Și tu Vithleáeme, casa lui Efrátha, **împușinat ești** a fi întru miile Iúdei; dentru tine va ieși mie ca să fie căpetenie lui Israil, și ieșirile lui, de-nceput, de-n zilele veacului”.

B 1760, *Matei* 2: 6: „Și tu, Vithleemul Iudii, **nicidecum ești mai mic** între căpeteniile Iudii, că din tine va ieși Povățuitoriu Care va îndrăpta pre norodul Mieu, Israil»”.

B 1760, Mihei 5: 2: „Și tu, Vifleaemul Efratei, **mititel ești** între miile Iudei; din tine va ieși mie Cel ce va stăpâni pre Israil; și ieșirea Lui din început, din zilele veacului.”

B 1795, Matei 2: 5, 6: „Că așa easte scris prin prorocul: «Și tu, Vitlaeame, pământul Iudei, **cu nimica nu ești mai mic** întru povățuitorii Iudeii; că din tine va ieși Povățuitoriu, Carele va naște (sic!) pre norodul Mieu, Israel».”

B 1795, Miheia 5: 2: „Și tu, Vitlaeame, casa Efratului, **mic ești** a fi întru miile Iudei, că dintru tine va ieși Mie, ca să fie povățuitoriu lui Israil”

B 1997, Matei 2: 5, 6: „că așa este scris de proorocul: « Și tu, Betleeme, pământul lui Iuda, nu ești **nicidecum cel mai mic** între căpeteniile lui Iuda, căci din tine va ieși Conducătorul care va paște pe poporul Meu Israel»”

B 1997, Miheia 5: 1: „Și tu, Betleeme Efrata, **deși ești mic** între miile lui Iuda, din tine va ieși Stăpânitor peste Israel, iar obârșia Lui este dintru început, din zilele veșniciei.”

Anania 2001, Matei 2: 5: „că așa este scris prin profetul: Și tu, Betleeme din pământul lui Iuda, **nicicum nu ești mai mic** între căpeteniile lui Iuda, căci din tine va ieși Cârmuitorul Care-l va păstori pe poporul Meu Israel”

Anania 2001, Miheia 5: 1: „Iar tu, Betleeme, casa Efratei, **mic ești** a fi între miile lui Iuda; dar din tine Cineva Îmi va ieși în Israel să-i fie lui Cârmuitor”

The affirmation from the OT becomes a negation in what is introduced as a quotation, in the NT. Again, the evangelist writes *post factum*, as a disciple of Jesus, from a partisan position. Matthew “is correcting” a text that could have been in the discourse of the wise men at Herod’s court nothing but an accurate quotation from *Micah*. Replacing *ἐν χιλιάσιν* (*in milibus*) with *ἐν τοῖς ἡγεμόσιν* (*in principibus*), the author of the gospel accentuates the opposition between the sense of the OT’s and NT’s texts.

The Romanian translations reproduce the source texts without modifications, and convey their meaning exactly.

4. In lieu of conclusion, we propose a reflection on the attitudes that drive the actions of those who come to work with the biblical texts. The examples we have examined here prove that, for the writer of the *Gospel*, the text which is to be quoted is not inviolable; on the contrary, it may be altered by synonymy, by equivalent constructions, by addition etc.

On the other hand, the fundamental attitude of the translators is that of respect towards the source text, because this one is considered to be holy. This perspective drives the translators into a paradoxical situation: of perpetuating the differences between the NT and the OT, due to the translators’ permanent struggle to observe the letter of the original text. They may not perform an exegesis on the texts (like

those who, in the process of writing the NT, quote from the OT); they may not correct or mend the inadvertencies between the NT and the OT, having they observed them.

By adapting the verbal modes and tenses, and bringing the idea of the text up to date, etc., the writers of the NT reinforce the religious text's relevance to the epoch they are living in and to the public they are writing for. The translators (with some notable exceptions) do not seem to be interested in the relations that, at one point in the history of the text, have been developed inside the text; they are even forced to ignore these kinds of connections, because of their faithfulness to the source texts.

Sources

- Anania 2001 = **Biblia sau Sfânta Scriptură**, Ediție Jubiliară a Sfântului Sinod (...), redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001
- B 1688 = *Biblia 1688*, I-II. Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2001, 2002
- B 1760 = *Biblia Vulgata*, Blaj, 1760-1761, Cuvânt înainte de Eugen Simion, București, Editura Academiei Române, 2005
- B 1795 = *Biblia de la Blaj*, 1795, Ediție jubiliară, cu binecuvântarea Î. P. S. Lucian Mureșan mitropolitul Bisericii Române Unite, Roma, 2000
- B 1997 = **Biblia sau Sfânta Scriptură**, tipărită sub îndrumarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Iustinian, cu aprobarea Sfântului Sinod, București, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 1997
- LXX = *Septuaginta: SESB Edition*. 2006 (A. Rahlfs & R. Hanhart, Ed.) (Os,6.6). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft
- Nestle-Aland = Nestle, E., Aland, K., Aland, B., & Universität Münster. Institut für Neutestamentliche Textforschung. (1993, c1979). *Novum Testamentum Graece*. At head of title: Nestle-Aland. (27. Aufl., rev.) (21). Stuttgart: Deutsche Bibelstiftung
- Vulg.* = Weber, R., & Gryson, R. (1969, 2007). *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem* (5th revised edition), Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft

Bibliography

- Coșeriu, Eugeniu, *Lecții de lingvistică generală*. Traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, Cuvânt înainte de Mircea Borcilă, [Chișinău], Editura Arc, 2000
- Costa, Ioana, *Papyrus, pergament, hîrtie. Începuturile cărții*, București, Editura Humanitas, 2011
- Pottier, Bernard, *Linguistique générale. Théorie et description*, Paris, Klincksieck, 1974
- de Waard, Jan and Nida, Eugen, *From One Language to Another. Functional Equivalence in Bible Translating*, Nashville. Camden. New York, Thomas Nelson Publishers, 1986
- Douglas, J.D. (coord.), *Dicționar biblic*. Traducere de Liviu Pop, John Tipei, Oradea, Editura „Cartea creștină”, 1995
- Bryant, T.A. (coord.), *Today's Dictionary of the Bible*, Carmel. New York, Guideposts, 1982